

Türkiye'de Çerkezlerin Diaspora Kültürü

Elif Sakut¹

Özet

Diaspora küreselleşmeyle birlikte tüm dünyada hem yerli hem de yabancı bilim insanlarının çalışma nesnesi haline geldi. Çerkez diasporası son yıllarda yapılan araştırmalar göz önüne alındığında araştırma için kuşkusuz ilgi çekicidir. Diaspora temsilcileri “Çerkezler, Adigeler, Kafkaslar, Türkler, Abhazlar, Çeçenler, İnguşlar vb. biz kimiz, kültürümüz nedir?” sorusunu cevaplarlar. Türkiye’ye Kafkasya’dan gelen etnik bir grup olan Çerkezler diğer ismiyle Adigeler Çarlık Rusya’sına karşı verdikleri mücadeleyi kaybedince 150 yıl önce 1864’te yurtlarından sürüldüler. Bu tarihten itibaren Çerkezler dünyanın çeşitli ülkelerine dağıldılar. O ülkelerden biri de Türkiye oldu. Türkiye Çerkezler için en yakın ve en büyük diasporadır. Türkiye’nin ve Kafkasya’nın yakınlığı ve benzeşmesi Çerkez halkını da etkilemektedir. Genel olarak Çerkez diasporasının merkezini en genel anlamda iki ana faktör belirler: Çerkez nüfusunun birleşimi ve çevrenin benzeşmesi. Çalışmamız Türkiye’deki Çerkez diasporasının nasıl yorumlandığını belirleme girişimidir. Çalışmanın temel amacı Türkiye’de Çerkez diaspora kültürünün günümüzdeki durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerini ortaya koymaktır. Edinilen bulgular ile gittikleri yerle kendini yeniden dönüştüren diaspora insanın kültürel bir birlik olarak hayatta kalma çabası incelenecektir. Ayrıca Çerkez diasporasının ortaya çıkışı ve gelişiminden söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çerkez, kafkasya, diaspora, Türkiye, kültür.

The Diaspora Culture of Circassians in Turkey

Abstract

Diaspora, together with globalization, has become a working object of both local and foreign scientists all over the world. The Circassian diaspora is undoubtedly interesting for research, given the research done in recent years. Diaspora representatives are the answers to the question “Who are we, what is the our culture? Circassians, Adyghe, Caucasus, Turks, Abkhazians, Chechens, Ingushes and so on.” Circassians, an ethnic group from Turkey, the Caucasus, the other name of the struggle against Tsarist Russia Adighas lost 150 years ago were driven from their homeland in 1864. From that date Circassians have been dispersed to various countries of the world. He was one of the countries in Turkey. Turkey is the largest and closest to the Circassian diaspora. The closeness and similarity of these two states affects the Circassian people as well. Generally, the center of the Circassian diaspora is determined by two main factors in the most general sense: the convergence of the Circassian population and the similarity of the periphery. Our study is an attempt to determine how the interpretation of the Circassian diaspora in Turkey. The main objective of the study was to analyze the current situation of the Circassian diaspora culture in Turkey, the problems encountered and the solutions put forward. The diasporic person who recycles himself with the findings obtained will be examined to survive as a cultural union. In addition, the emergence and development of the Circassian diaspora will be mentioned.

Key Words: Circassian, caucasian, diaspora, Turkey, culture.

Giriş

Diaspora meselesi ilk ortaya çıktığından beri gündemden neredeyse hiç düşmemiştir. “Diaspora”, ‘dağılmak’ anlamına gelen sperio sözcüğü ile ‘dört bir tarafa’ anlamına gelen bir

¹ Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans öğrencisi. E-posta: elif_sakut@hotmail.com.tr
* Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu’nda sunulmuş bildiridir.

ön ek olan dia'nın bileşimi olan Yunanca kökenli bir kelimedir (Çelikpala, 2005). Bu kelime, anavatanlarından sürgünle yurtsuz kalan insanların vatan dışında yerleşip yaşayan toplumlar için atıfta bulunulan bir metafordur.

Robin Cohen kavramın iki Grek kelimesi speiro (to sow/saçmak) ve dia (over/-in üzerine)'dan türediğini ve bugün kullandığımız anlamda Antik Yunan'da insanların göç hareketlerini ve kolonizasyonu ifade etmek için kullanıldığını belirtir (Cohen, 1997). Daha sonraki dönemlerde ise söz konusu kelime, Roma İmparatorluğu tarafından ana vatanlarından kovularak yabancı topraklara sürülen Yahudileri tanımlamak için kullanılmıştır. Yahudilerin yerleştiği topraklarda çektikleri acılardan ötürü kelimeye olumsuz içerikler ve anlamlar yüklenmiştir. 1980'li yıllardan sonra zorluk, şiddet ve felaketler gibi zorunlu sebeplerle anavatan dışında farklı coğrafyalarda hayatını sürdürmeye mecbur kalanların hepsini tanımlamak için "diaspora" kelimesi kullanılmaya başlamıştır. Bu kelime hem mağdur olanlar hem de yeni yerleşilen toprakların asıl halkları tarafından kullanılmaya başlamıştır (Çelikpala, 2005). Böylelikle kavramın anlamı daha da genişletilmiştir. Diaspora çalışmalarında temel öneme sahip olan araştırmacı Robin Cohen ve William Safran çalışmaları karşılaştırılmıştır.

William Safran diasporayı, "yersiz ve yurtsuz, yani vatansız kalan göçmen toplulukları" olarak tanımlamış ve diaspora olarak tanımlanması için altı ön koşulun gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır:

- 1- Anavatandan uzakta en az iki farklı çevresel mekâna yayılmış olan;
- 2- Anavatanları hakkında anılarını, vizyonlarını ve hikâyelerini sürdüren;
- 3- Yerleştikleri yeni ülkelerin yerli toplumu tarafından tam olarak kabul edilmediklerine inanmış;
- 4- Bir gün anavatanına geri dönme isteğini sürekli tutan, yani şu an oturduğu yerde 'geçici olarak' kalmakta olduğu inancına sahip olan;
- 5- Anavatanın zenginliği için fedakârlık gösteren;
- 6-Anavatanla devamlı olarak var olan ilişkiler tarafından oluşturulan bir azınlık olma bilincine sahip olan toplumdur (Safran, 1991, s. 83-84).

Tarihin kırılma noktası olan 21 Mayıs 1864'te Çerkezler anavatanlarından sürgün edildi. Yaklaşık 1,5-2 milyon insan ya Rus boyunduruğu altına girecek ya da kendini Türkiye, Ürdün, Suriye, Kanada gibi topraklara sığınacaktı. Çoğunluğu Türkiye'ye sığınmayı seçen Çerkezler dünyanın 40'dan fazla ülkesine dağıtıldı. 150 yıl önce vatanlarından sürgün edilerek Osmanlı topraklarına yerleşen Çerkezlerin çoğu Kayseri Uzunyayla'da, Kahramanmaraş Göksun'da, Düzce'de, Yalova'da yaşadılar. Tarihe "Çerkez Sürgünü" olarak geçen bu olayla birlikte dünya "Çerkez diasporası" gerçeği ile de tanışacaktır (Kalaycı, 2015). İki devletin halkının benzeşmesi ve bütünleşmesi birbirlerini etkilemekte Türkiye'de en büyük Çerkez diasporasını oluşturmaktadır.

İnsanlara sorulduğunda Türkiye’de yaşayan Çerkezler kimdir denildiğinde akla Adigeler, Abhazlar, Osetler, Çeçenleri kapsayan topluluk gelir ve bu büyük topluluğun adı artık “Çerkez Diasporasıdır.” Anayurtlarına ilişkin bilgileri ve kültürlerini kolektif hafızalarında korumuşlardır. Kolektif hafıza sayesinde Diaspora Çerkezleri kültürlerini hem yaşatmış hem de ortak kültürel kimlik sayesinde yeniden üretimini sağlamaya devam etmiştir. Çerkez kültürel kimliğini anlayabilmemiz için, Çerkezlerin üzerinde yaşadıkları coğrafyaları ile hep bir gün dönme umuduyla hayallerini süsleyen anayurtlarının kültürel açıdan incelenmesi gerekmektedir. İnsanları yurtlarından söküp atabilirsiniz, fakat yurtlarını kalplerinden asla çıkartamazsınız.(Anonim)

Diasporadaki insanlar yaşamlarındaki her şeyi sadece büyüklerinin ağzından, tanıdıklarından duyarlar oysa Kafkasya’da yaşayanlar kültür, tarih gibi toplumsal konuları basın yayınlardan okuyarak, televizyon ve radyolardan görerek, dinleyerek öğreniyorlar. Türkiye’de yaşayan Çerkezler, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinin kültürel, sanatsal, bilimsel ve tarihsel konuları, edebiyatçıları, folkloristleri vb. bilmiyorlardı. Kaldı ki, video filmleri, televizyon, dergi, internet gibi kitle iletişim araçlarının son yıllarda diasporik Çerkez kimliğinin Türkiye’de yaygınlık kazanması sürecinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir (Kaya,2004). Diasporada yaşayan Çerkezler kültürlerini dernekler, kurumlar aracılığıyla yaşatmaktadırlar. Türkiye’de kurulan Khaseler (dernekler) yardım, sosyal ve kültürel etkinliklerden oluşan geniş bir yelpaze ile halka hizmet vermektedir. Geleneksel olarak yapılan şenlik ve festivallerle milletin birlik ve beraberliği amaçlanmaktadır. Bununla birlikte derneklerin Adige kültürünü, geleneklerini ve dilini korumak için yaptığı çalışmalardan biri de alanında yetkin hocalarla ücretsiz dil kursları verilmekte, edebiyatçılarla söyleşi ve imza günleri düzenlemektedir. Her yıl hayırseverler aracılığıyla üniversiteyi kazanan Çerkez gençlerine burs verilmektedir. Dernek küçük yaştaki çocukların dil öğretimine katkı sağlamakta Çerkezce hikâye, masal ve şarkılar öğretmekte, çocukların dans faaliyetleriyle kültürel gelişimlerine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada Diaspora kavramı, Çerkez Diasporasının oluşum süreci, Çerkez Diaspora kültürü incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de yaşayan diaspora halkının karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri yapılan anket yöntemiyle elde edilmiştir.

İldem, Belsin ve Argıncık mahallelerinde ankete katılan 15 kişiye 10 soru sorulmuş, cevaplarla çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Görüşmeler Çerkez kökenli kişilerle yapılmıştır. Bu çalışmada 10 sorudan oluşan anket geliştirilerek geçerlilik ve güvenilirliği

sağlanmıştır. Ankete katılanlara açık uçlu sorular sorulup, soruya serbestçe cevap verilmesi sağlanmıştır.

Tablo-1: Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş	İldem	Belsin	Argıncık	Toplam
35 Yaş	2 Kişi	1 Kişi	3 Kişi	6 Kişi
35-65 Yaş	1 Kişi	3 Kişi	1 Kişi	5 Kişi
65 Yaş ve üzeri	1 Kişi	2 Kişi	1 Kişi	4 Kişi
Toplam	4 Kişi	6 Kişi	5 Kişi	15 Kişi

Çalışma Kayseri'nin özellikle Çerkez nüfusunun çoğunlukta olduğu İldem, Belsin ve Argıncık mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmamız 35-65 yaş aralığında erkek ve 40-45 yaş aralığında kadınlar oluşturmakta, Abzeh, Hatukoy ve Kabardey boylarından toplam 15 kişi ile görüşme yapılmıştır.

Tablo-2: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Kişi Sayısı
Kadın	7 Kişi
Erkek	8 Kişi
Toplam	15 Kişi

Tablo-3: Katılımcıların Ait Oldukları Boy Adları

Boy Adları	Argıncık	Belsin	İldem	Toplam
Abzeh	3 kişi	1 kişi	-	4 kişi
Hatukoy	1 kişi	1 kişi	1 kişi	3 kişi

Kabardey	4 kişi	2 kişi	2 kişi	8 kişi
----------	--------	--------	--------	--------

"Ailenizin milliyeti nedir?" sorusuna Türkiye Diaspora halkı her şeyden önce, Çerkezleri, ülkenin vatandaşı hisseder. "Ben bu ülkeyi seviyorum çünkü bu ülkede yaşıyorum ve ben milletimle Türk'üm, ama Çerkez halkıyım" (Eşref C.) cevabını verdi.

"Anavatanınıza bir gün dönme gibi bir düşünceniz var mı?" sorusuna hemen hemen tüm katılımcılar anavatanlarını ziyaret etmek istiyor fakat çoğunluğu hayatlarını Türkiye'de devam ettirmekten yana. Çünkü anavatana döndüklerinde tıpkı Rusya'dan sürüldüklerinde her şeye sıfırdan başlayacakları konusunda endişeleri var.

"Biz kimiz? Kültürümüz nedir? Çerkez tarihini biliyor musunuz?" sorusuna tüm katılımcılar olumlu cevap verdi. Ankete katılan az sayıda kişi anadilinde sorulan sorulara anadilinde cevaplar verememekte ya anlamakta ya da alfabeyi bilmemekten dolayı yazılı olarak cevap verememektedir. Sadece 10 kişiden 2'si (Ayşe Ç., Neriman D.) Çerkezlerin tarihi ve kültürü ile ilgili kitaplar okuyor, geri kalanı da bilgili kişilerin öykülerinden insanların tarihi hakkında yeni bir şeyler öğrenmeyi tercih ediyor. Katılımcıların azınlığı Çerkez kamu kurumları tarafından yayımlanan dönemsel literatürü okuyor.

Yapmış olduğumuz anket sayesinde diasporada yaşayan yaşlı insanların çoğu ilk kez anadillerinin alfabesini görmüş ve öğrenmenin bu yaşta zor olacağı kanısına varmıştır. (Fikret K., Eşref C., Kemal T., Ömer K.)

Türkiye'de Çerkezlerin en büyük sorunlarından biri ana dili bilgisidir. Katılımcıların ortak kanaati çocuklarımıza öğretmeli ve hatta ebeveynler için seminer ve dersler düzenlenmelidir. "Ne yazık ki, pek çok genç anadilini bilmiyor, çünkü ebeveynleri kendileriyle konuşmuyorlar. Türkiye'de çocukların harfleri, sayıları kolaylıkla öğrenebilecekleri yeterince kaynak yok." (Rıfat K.)

Kültürü ve dili korumak için alınan önlemler Çerkez nüfusu tarafından yetersiz olarak algılanmaktadır. Diasporanın birçok temsilcisi, kültürü korumak ve dili yeniden canlandırmak için çalışmanın farklı bir düzeyde yürütüleceğine inanıyor. Çerkezce dil eğitim sistemi ve kitle iletişim araçları devlet tarafından desteklenmelidir. Üniversitelere açılan Çerkez dili ve edebiyatı bölümlerine Çerkezlerin anavatanından gelen hocalar sayesinde öğrenciler hem anadilinde eğitim alabilecek hem de kültürel değerlerinin nesiller boyu aktarımına katkı sağlayacaklardır.

“Dilini unutmak, kaybolmakla aynı şeydir.” (Ahmet T.). Çerkez asimilasyonu tehdidi hakkında doğrudan sorulduğunda, katılımcıların neredeyse yarısı sorunun çok ciddi boyutta olduğunu ifade etti. Son yıllarda yapılan evliliklerle asimilasyonun hızla yayılarak Çerkez kültüründeki değerlerin yok olmaya başladığını dile getirdiler.

Diaspora Çerkezleri kendi yaşadıkları şehirlerde faaliyet gösteren derneklerinin çalışmalarından memnun. Hemen hemen tüm katılımcılar, gerek aileleriyle gerekse arkadaşlarıyla Khase’in düzenlediği program ve etkinliklere katılmışlardır. Danslar, Çerkezlerin yaşamında en önemli unsurdur. Ankete katılanların hepsi Çerkez danslarını biliyor. Derneklerin Çerkez kültürünü, geleneklerini ve dilini korumak için yaptığı çalışmalarda, katılımcıların çoğunluğu gençlik yıllarında Aşemez dans topluluğunun düzenlediği gösterilerde yer almıştır. Bütün katılımcılar Çerkez yemeklerinin isimlerini biliyor ve geleneksel yemeklerin ailede hazırlandığını bildiriyorlar.

Sonuç

Kültür bir şemsiye terimi gibi özellikle kültür çeşitliliğine referans eden medeniyetlerde kullanılır. Dil ve kültür birbirinin tamamlayıcısıdır. Dil toplumun değerlerinin hayat bulmasıdır. Millet varlığı, sahip olduğu dil ve kültürü canlı tutmalarına bağlıdır. Toplumun hiçbir alanı dilden bağımsız değildir. İnsanın varlığı dil ile mümkün olduğu gibi, toplumların varlığı da ancak dil ile mümkün olmaktadır. Dil yoksa toplum da yoktur. Dil, bir toplumun kültür kimliğidir (Ünal, 2005).

Kayseri’nin İldem, Belsin ve Argıncık mahallelerinde yapılan anket çalışmamızdan elde edilen veriler ışığında, bu üç Çerkez mahallesinde oturanların büyük çoğunlukla kendilerini Çerkez olarak tanımladıkları görülmüştür. Türkiye’deki Diaspora Çerkezlerinin büyük çoğunluğu anavatanlarını merak etmekte ve anadillerini çocuklarının öğrenmesini istediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra dil konusunda elde edinilen verilere göre 40 yaş ve üzeri bireylerin büyük çoğunluğu Çerkezce bilip konuşurken neredeyse tamamı Kiril alfabesiyle yazılmış kaynakları okuyamamaktadır. Diaspora kültüründe sözlü folklorik özellikler baskındır. Sözlü folklorun taşıyıcılarını yaşlılar oluşturmaktadır. Bu yüzden anket çalışması çoğunlukla yaşlılarla yapılmaya çalışılmıştır. Edinilen bulgular sayesinde diaspora insanın karşılaştığı sorunlar, çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Yanıt verenler sadece sorunu değil, aynı zamanda çözüm içinde değerli bilgiler vermiştir.

Kaynakça

- Cohen, R., & Kaya, A. (1997). *Global Diasporas: An Introduction, Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleğin Yeniden İcadı*. Londra.
- Çelikpala, M. (2005). *Türkiye’de Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikası’na Etkileri*. Ankara.
- Çelikpala, M. (2007). *Türkiye’de Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikası’na Etkileri*. Ankara: Uluslararası İlişkiler.
- Kalaycı, İ. (2015). Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler). *Avrasya Etüdüleri*, 47 (1), 71-111. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/avrasya/issue/35346/392438>
- Kaya, A. (2004). *Political Participation Strategies of the Circassian Diaspora in Turkey*. *Mediterranean Politics* Vol. 9, No.2 (Summer).
- Safran, W. (1991). *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*. *Diaspora*.
- Ünalın, Ş. (2005). *Dil ve Kültür* (3.baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Extended Abstract

Ever since the diaspora issue first emerged, it has hardly fallen from the agenda. Diaspora is a word from Greek, which is the composition of dia a prefix that means “four sides” with word sperio meaning to scatter (Celikpala, 2005). This word is a metaphor reference for people who have not been displaced from their homeland and living outside their homeland.

Robin Cohen conceived the concept of two Greek words speiro (to show / scatter) and dia (over / on) and in the sense we use today, in ancient Greece, people are used to express migratory movements and colonization (Cohen,1997). In later periods, the word was used by the Roman Empire to identify Jews who were expelled from their homeland and driven to foreign lands. In the land where the Jews settled, the negative contents and meanings were added to the words because of the anguish they embarked on them. After the 1980s, the word "diaspora" began to be used to define all those who were compelled to continue their lives in different geographies, except for the motherland, for reasons of hardship, violence and disasters. This word has been used both by the aggrieved and by the actual peoples of the newly settled lands (Celikpala, 2005). Thus, the meaning of the concept has been further expanded. Researchers Robin Cohen and William Safran, who have basic prescriptions in diaspora studies, have compared their studies. William Safran defines the diaspora as "immigrant communities that are unjust and homeless, that is, they are stateless" and emphasized that six preconditions must be fulfilled in order to be defined as diaspora:

1-It is spread from at least two different environmental spaces away from the motherland; 2-Continuing memories, visions and stories about the homeland; 3- They believed that the new countries they settled were not fully accepted by the indigenous community, 4- One who has the belief that he is constantly holding back his desire to return to the homeland, that is, where he now resides 'temporarily'; 5- The sacrifice for the wealth of the motherland; 6-It is the society that has the consciousness of being a minority formed by the relations that exist continuously with the motherland (Safran, 1991, pp. 83-84).

On May 21, 1864, at the breaking point of history, Circassians were expelled from their homeland. Approximately 1.5-2 million people, or will be under the Russian yoke itself or Turkey, Jordan, Syria, would seek refuge in lands such as Canada. The majority of Circassians who chose to take refuge in Turkey were distributed to more than 40 countries world. Many of the Circassians, who were exiled from their homeland 150 years ago and settled in Ottoman lands, lived in Kayseri Uzunyayla, Kahramanmaras Göksun, Düzce, Yalova. With this event which is called "Circassian Exile" in the history, the world will also

meet with the fact of "Circassian Diaspora" (Kalaycı, 2015). Similarity and integration of the peoples of the two states constitute the largest Circassian diaspora in Turkey affect each other.

When asked who the people are Circassians living in Turkey called to mind Adighas, Abkhazians, Ossetians, Chechens, covering income communities and communities of this great name is now "the Circassian Diaspora." They maintain their knowledge and culture of their homeland in their collective memory. Thanks to its collective memory, Diaspora Circassians have continued to cultivate their culture as well as reproduce thanks to their common cultural identity. Because we can understand the identity of the Circassian cultural identity, the homeland of the Circassians must be studied from the cultural point of view, embellishing their dreams with the hope of returning one day. You can dismantle people from their homeland, but you can never remove their homeland from their hearts (Anonymous).

People in the Diaspora know everything in their lives only from the mouths of their elders, whereas those living in the Caucasus learn about social issues such as culture and history by reading them from the press and seeing them by watching and listening to television and radio. Circassians in Turkey didnt know, the North Caucasus Republic of cultural, artistic, scientific and historical subjects, writers, the folklorist. Moreover, video movies, television, magazines, the Circassian diaspora identity in recent years the mass media like the Internet in the process of gaining prevalence in Turkey is known to have a significant effect (Kaya, 2004).

In this study, the concept of Diaspora, the formation process of Circassian Diaspora, the Circassian Diaspora culture was examined. It has also been obtained by the survey methodology and solutions made of the problems faced by people living in diaspora in Turkey. In Ildem, Belsin and Argincik neighborhoods, 10 questions were asked to 15 people who participated in the survey, and the solution proposal was evaluated with answers.

The study was carried out in the districts of Ildem, Belsin and Argincik, where the majority of Kayseri is in particular the Circassian population. Our survey study consisted of men in the age range of 35-65 years and women in the age range of 40-45, and a total of 15 people were interviewed from Abzeh, Hatukoy and Kabardey. Verbal folkloric features overwhelm in diaspora culture. Oral folklore bearers are the elderly. Therefore, the survey study was mostly done with the elderly. Thanks to the findings, the problems encountered by diaspora people and the solution proposal have been put forward. Respondents gave not only the problem, but also valuable information in the solution.